

О‘ЗBEKISTON RESPUBLIKASI TO‘LOV BALANSI, XALQARO INVESTITSİYALAR MAVQEI VA TASHQI QARZI

Olimova Guli Bobomurod qizi

Toshkent kimyo texnologiya instituti

Yangiyer filiali 2-bosqich talabasi

ANNOTATSİYA: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasining 2024-yilgi to‘lov balansi ko‘rsatkichlari chuqur tahlil qilingan bo‘lib, ichki va tashqi iqtisodiy omillarning balansga bo‘lgan ta’siri yoritilgan. Asosiy e’tibor joriy operatsiyalar hisobi, savdo balansi, birlamchi va ikkilamchi daromadlar, shuningdek, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar va portfel investitsiyalarning o‘shishiga qaratilgan. 2024-yilda to‘lov balansiga ijobiy ta’sir ko‘rsatgan global xomashyo narxlari, xizmatlar eksporti va moliyaviy oqimlar tahlil qilinadi. Maqolada, shuningdek, 2025-yilga mo‘ljallangan prognozlar – eksport-import dinamikasi, mehnat muhojirlarining pul o‘tkazmalari, investitsiya oqimlari va fiskal taqchillikni kamaytirish rejalari asosida to‘lov balansida kutilayotgan o‘zgarishlar ham ko‘rib chiqiladi. Tahlillar Markaziy bank, Xalqaro valyuta jamg‘armasi, Jahon banki va Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga tayangan holda olib borilgan.

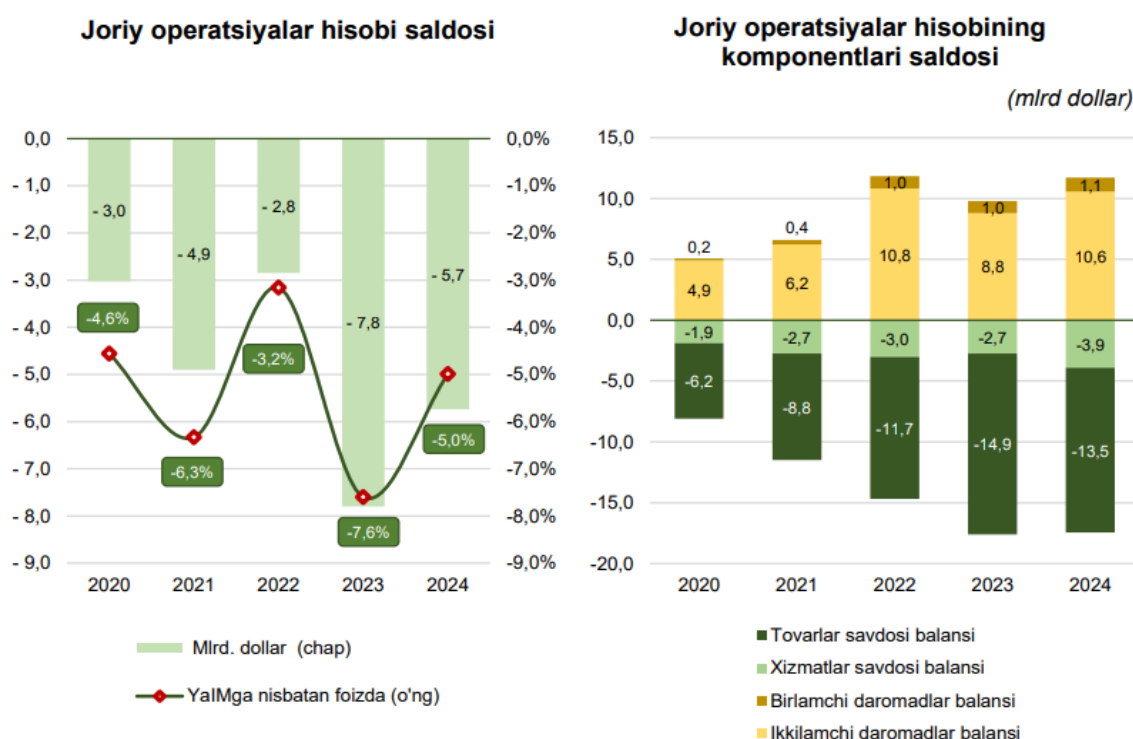
KALIT SO‘ZLAR: xalqaro rezervlar, fiskal taqchillik, nooperatsiyaviy o‘zgarishlar, portfel investitsiyalar, manfiy saldo, xalqaro obligatsiyalar.

KIRISH: 2024-yilda O‘zbekiston to‘lov balansi ko‘rsatkichlari jahonda asosiy eksport xomashyo mahsulotlari narxlarining o‘zgarishi, global moliyaviy sharoitlarning yumshatilish fazasiga o‘tishi, asosiy savdo hamkor mamlakatlar valyuta kurslaridagi tebranishlar hamda mehnat migratsiyasi yo‘nalishida kuzatilgan ijobiy tendensiyalar kabi tashqi omillar, shuningdek mamlakatda yuqori darajadagi iqtisodiy faollik, xizmat ko‘rsatish sohasida eksport salohiyatining oshishi, hukumat tomonidan fiskal taqchillikni kamaytirish bilan bog‘liq rejalarning amalga oshirilishi singari ichki

omillar ta'sirida shakllandi. 2024-yilda joriy operatsiyalar hisobi taqchilligi 5,7 mlrd dollarni tashkil qildi (2023-yilda 7,8 mlrd doll). Bunga savdo balansi manfiy saldosinga biroz kamayishi bilan birga ikkilamchi daromadlar komponenti bo'yicha kelib tushgan joriy transfertlar hajmining sezilarli darajada ko'payishi ta'sir ko'rsatdi.

2024-yilda xalqaro bozorlarda xomashyo narxlarining o'zgarishi va norezidentlarga ko'rsatilgan xizmatlar hajmining ko'payishi natijasida, jami eksport hajmi 2023-yilga nisbatan 4,5 foizga o'sib, 26,2 mlrd dollarni tashkil qildi (oltinsiz – 18,7 mlrd doll, o'sish 11 foiz). 2024-yilda jami import hajmi 2023-yilga nisbatan 2,3 foizga ko'payib, 43,6 mlrd dollarga etdi. Bu 2023-yilda ayrim turdagi tovarlarning bir martalik yirik importi 2024-yil davomida sezilarli darajada qisqargani bilan izohlanadi. Shunga qaramay, mamlakatda investitsiyaviy faollik va ichki iste'mol talabi yuqori darajada saqlanib qolishi sharoitida xorijdan energoresurslar, mashina va uskunalar, oziq-ovqat mahsulotlarining keltirilishi davom etdi.

1-diagramma¹

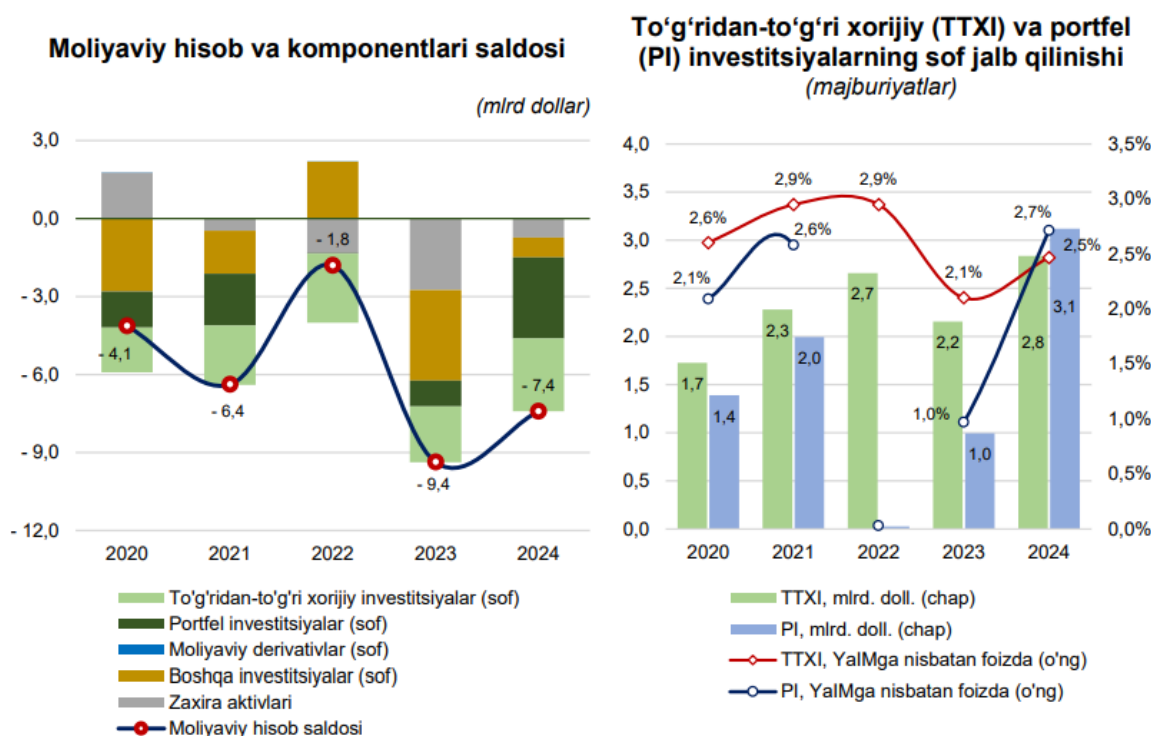

1

https://cbu.uz/upload/medialibrary/3fe/bgdbrekcxegzxrolmd7b43lkk97zbpow/uz_lat_BOP_IIP_ED_2024Q4.pdf

Natijada, birlamchi va ikkilamchi daromadlar balansi musbat saldo bilan shakllanib, mos ravishda 1,1 mlrd va 10,6 mlrd dollarni tashkil etgan holda savdo balansi taqchilligini qisman qopladi. Joriy operatsiyalar hisobi taqchilligi moliyaviy hisob bo'yicha kapital tushumlar, xususan, to'g'ridan-to'g'ri, portfel investitsiyalar va boshqa manbalar jalb qilinishi hisobiga moliyalashtirildi. Jumladan, 2024-yil davomida mamlakatga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning sof kiritilishi 2023-yilga nisbatan 32 foizga o'sib, 2,8 mlrd dollarga teng bo'ldi. Portfel investitsiyalarning sof jalb qilinishi asosan xalqaro obligatsiyalar bilan bog'liq operatsiyalar hisobiga 3,1 barobarga ko'payib, 3,1 mlrd dollarni tashkil qildi. Yuqoridagi tarkibiy omillar hisobiga 2024-yil yakuni bo'yicha moliyaviy hisob manfiy saldosi 7,4 mlrd dollarni tashkil etdi.

2-diagramma²

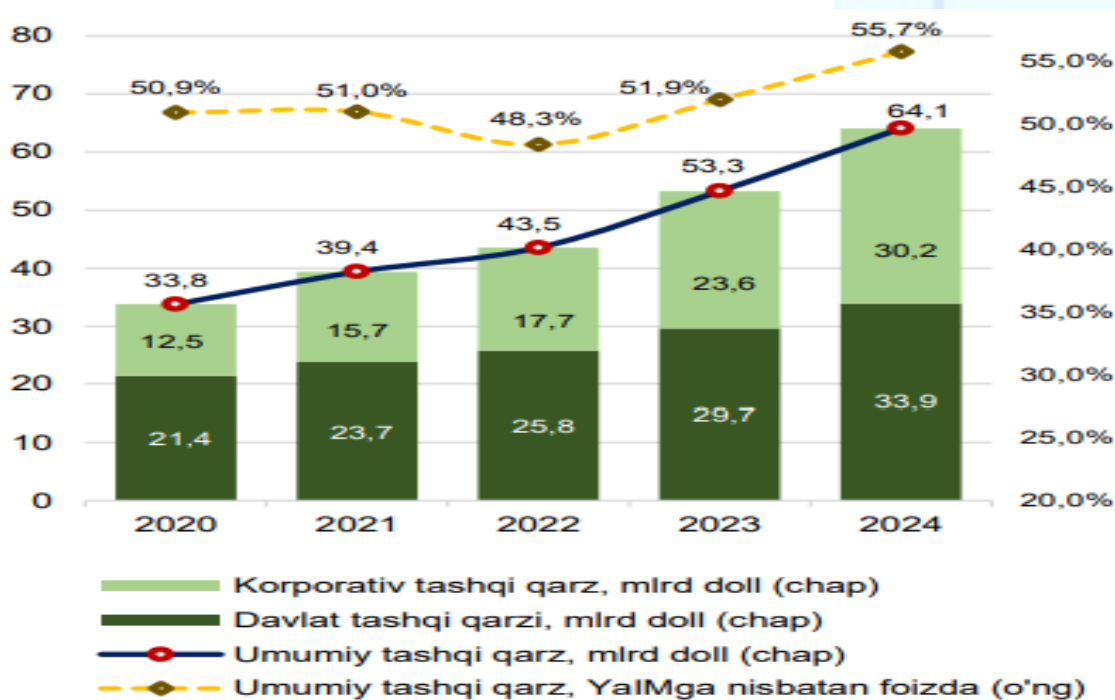
Hisobot davrida xalqaro zaxira aktivlarining xorijiy valyutadagi qismi 734 mln dollarga qisqarishi kuzatildi. Biroq, oltin jahon narxining yuqori sur'atlarda o'sishi

²

https://cbu.uz/upload/medialibrary/3fe/bgdbrekcxegzxrolmd7b43lkk97zbpow/uz_lat_BOP_IIP_ED_2024Q4.pdf

natijasida xalqaro zaxiralar qoldig'i 2024-yil boshiga nisbatan qariyb 6,6 mlrd dollarga ko'payib, 2025-yilning 1-yanvar holatiga 41,2 mlrd dollarni tashkil qildi. 2024-yil yakuniga ko'ra, to'lov balansida aks etgan amaliyotlar va nooperatsiyaviy o'zgarishlar ta'sirida O'zbekistonning sof xalqaro investitsiyaviy mavqei joriy yil boshiga nisbatan 11 foizga mustahkamlanib, 2025-yil 1-yanvar holatiga 13,7 mlrd dollarga etdi. Bundan tashqari umumiy tashqi qarz hajmi 64,1 mlrd dollarni (YaIMga nisbatan 55,7 foiz) tashkil qilib, shundan davlat tashqi qarzi hajmi qariyb 33,9 mlrd dollar (YaIMga nisbatan 29,5 foiz) hamda korporativ tashqi qarz hajmi 30,2 mlrd dollarga teng bo'ldi.

О'zbekiston umumiy tashqi qarzining dinamik qatorlari³

O'zbekistonning eksport tovarlari uchun tashqi yalpi talabning shakllanishi asosiy savdo hamkor mamlakatlardagi iqtisodiy faollik darajasi, tashqi savdodagi fragmentatsiya jarayonlari hamda jahon iqtisodiyotida vujudga kelgan

³

https://cbu.uz/upload/medialibrary/3fe/bgdbrekcxegzxrolmd7b43lkk97zbpow/uz_lat_BOP_IIP_ED_2024Q4.pdf

noaniqliklarning davom etishiga bog'liq bo'lib qolmoqda. Joriy yilning yanvar oyidagi Xalqaro valyuta jamg'armasi tomonidan jahon mamlakatlari, shu jumladan O'zbekistonning asosiy savdo hamkorlarida iqtisodiy o'sish sur'atlari bo'yicha prognozlar qayta ko'rib chiqilgan. Jumladan, Xalqaro valyuta jamg'armasiga ko'ra, 2025-yilda Xitoy iqtisodiyoti 4,6 foizga (2024-y. 4,8%), Rossiya 1,4 foizga (2024-y. 3,8%), Turkiya 2,6 foizga (2024-y. 2,8%) va Qozog'iston 5,5 foizga (2024-y. 4%) o'sishi mumkin. O'zbekistonning asosiy eksport xomashyo mahsulotlarining jahon narxlari bo'yicha ijobiy kutilmalar saqlanib qolmoqda. Xususan, joriy yilning dastlabki oylarida AQShning savdo siyosati, geosiyosiy vaziyat va global moliyaviy sharoitlar bilan bog'liq noaniqliklar fonida 1 tr. unsiya oltinning narxi birinchi marotaba 3 000 dollardan yuqori shakllandi. Makroiqtisodiy noaniqliklar hamda xalqaro bozorlarda oltin bo'lgan talab yuqoriligi oltin narxining yil so'ngigiga qadar yuqori narxlarda saqlanib qolishi prognoz qilinmoqda⁶. Kumush va mis narxlarining o'tgan yilgi ijobiy o'sish trendi 2025-yil davomida ham saqlanib qolishi bo'yicha kutilmalar mavjud⁷. Joriy yilning dastlabki ikki oyida mazkur metallarning narxi yil boshiga nisbatan mos ravishda 4,5 foiz va 4,6 foizga o'sdi. 2025-yilda turizm, transport va logistika hamda kommunikatsiya, kompyuter va axborot texnologiyalari (IT) sohasi xizmatlar eksportining asosiy drayverlari sifatida saqlanib qolishi, shuningdek, mazkur sohalarda islohotlarning davom ettirilishi natijasida norezidentlarga xizmat ko'rsatish ko'lami oshishi kutilmoqda. Yuqorida keltirilgan omillar ta'sirida 2025-yilda jami eksport hajmi o'tgan yilga nisbatan 10-12 foizga o'sishi prognoz qilinmoqda. Joriy yilda yuqori investitsiyaviy faollik va ichki iste'mol talabi import dinamikasini belgilovchi omillardan bo'ladi. O'zbekiston iqtisodiyoti real hisobda 5,5-6 foizga va yakuniy iste'mol xarajatlari 5-6 foizga o'sishi kutilmoqda. Mazkur jarayonlar hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha investitsiya dasturlari doirasida mineral mahsulotlar, oziq-ovqat sanoati mahsulotlari, mashina, uskuna va mexanizmlar hamda boshqa xomashyolar importining o'sishida namoyon bo'lishi mumkin. Shuningdek, Hukumatning fiskal taqchillikni kamaytirish bo'yicha rejalarini inobatga olib, 2025-yilda jami import hajmi o'tgan yilga nisbatan 8-10 foizga o'sishi kutilmoqda. 2025-yil

davomida aksariyat mehnat muhojirlarni qabul qiluvchi mamlakatlarda iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari kutilmalarga nisbatan pastroq shakllanishi va mehnat migratsiyasi siyosatining qat'iylashtirilishi mumkin bo'lsa-da, ishchi kuchiga talab va ish haqlarining yuqori darajada saqlanib qolishi mehnat muhojirlari daromadlarining oshishini rag'batlantirishi mumkin. Shuningdek, hukumatlararo kelishuvlar doirasida mehnat muhojirlarini rivojlangan mamlakatlarga yuborish borasida tizimli ishlar amalga oshirilishi davom etishini inobatga olib, O'zbekistonga xalqaro pul o'tkazmalari hajmi 10-15 foizga oshishi kutilmoqda. O'tgan yilning ikkinchi yarmidan boshlab global moliyaviy sharoitlarni bosqichma-bosqich yumshatib borish fazasiga o'tildi. Natijada, joriy yilda xalqaro moliyaviy bozorlarda foiz stavkalarining o'tgan yilga nisbatan pastroq shakllanishi (SOFR stavkasi o'rtacha 5,3 foizdan 4,3 foizga pasaygan) norezidentlardan suzuvchan foiz stavkalarda jalb qilingan kreditlar va qarzlarga xizmat ko'rsatish hamda yangi qarzдорliklar jalb qilish xarajatlarining kamayishiga xizmat qilishi mumkin. 2025-yilda savdo balansi manfiy saldosi qoplashga xizmat qiluvchi birlamchi va ikkilamchi daromadlar komponentining ijobiy saldosi o'tgan yilga nisbatan 4-6 foizga ko'payishi taxmin qilinmoqda. Yuqoridagi ichki va tashqi omillar ta'sirida, 2025-yil yakuni bilan to'lov balansi joriy operatsiyalari hisobining manfiy saldosi YaIMning 5-6 foizi atrofida bo'lishi prognoz qilinmoqda. 2025-yilda joriy operatsiyalar hisobi taqchilligi asosan xorijiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarning sof kiritilishi (energetika, tog'-kon, mashinasozlik, kimyo sanoati, to'qimachilik, bank-moliya va boshqa sohalarga kiritilishi kutilayotgan sarmoyalar hisobiga o'rtacha 2022-2024-yillar darajasida bo'lishi), portfel investitsiyalar (xalqaro kapital bozorlarida yangi yevrobondlar joylashtirilishi) va tashqi qarz mablag'lari jalb qilinishi hisobiga moliyalashtirilishi kutilmoqda.

XULOSA: 2024-yilda O'zbekistonning to'lov balansi tashqi iqtisodiy muhitdagi noaniqliklar fonida nisbatan barqaror shakllandi. Joriy operatsiyalar hisobidagi taqchilik 5,7 mlrd dollarni tashkil etdi va bu ko'rsatkich avvalgi yildagiga nisbatan yaxshilanishga erishilganini ko'rsatdi. Eksport hajmining o'sishi, ayniqsa oltinsiz eksportdagi 11 foizlik o'sish, xalqaro xizmatlar hajmining kengayishi hamda mehnat

migrantlaridan kelayotgan pul o'tkazmalarining sezilarli ko'payishi savdo balansi manfiy saldosi qisman qoplashga xizmat qildi. Xorijiy investitsiyalarning faollashuvi, ayniqsa portfel investitsiyalar va yevrobondlar jalb etilishi moliyaviy hisobni qo'llab-quvvatladi.

2025-yil uchun prognozlar eksport hajmining 10–12 foizga, importning esa 8–10 foizga oshishini ko'rsatmoqda. Bu esa investitsiyaviy faollik va ichki iste'mol talabining yuqoriligidan dalolat beradi. Mehnat migratsiyasi va xalqaro moliyaviy sharoitlar bo'yicha kutilayotgan yumshashlar esa O'zbekistonning xalqaro iqtisodiy pozitsiyasini yanada mustahkamlashga xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga, to'lov balansidagi barqarorlikni saqlab qolish uchun makroiqtisodiy siyosatning uzviy va muvozanatli olib borilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston tashqi sektorining asosiy ko'rsatkichlari⁴

Ko'rsatkichlar	2020	2021	2022	2023	2024
Joriy operatsiyalar hisobi saldosi(mlrd doll)	-3,0	-4,9	-2,8	-7,8	-5,7
YAIMga nisbatan foizda	-4,6%	-6,3%	-3,2%	-7,6%	-5,0%
Tovar va xizmatlar eksporti	14,5	16,4	21,0	25,0	26,2
YAIMga nisbatan foizda	21,9%	21,3%	23,3%	24,4%	22,8%
Tovar va xizmatlar importi	22,6	27,9	35,6	42,6	43,6

4

https://cbu.uz/upload/medialibrary/3fe/bgdbrekcxegzxrolmd7b43lkk97zbpow/uz_lat_BOP_IIP_ED_2024Q4.pdf

YAIMga nisbatan foizda	34,1 %	36,1 %	39,6 %	41,6 %	37,9 %
Savdo balansi saldosi	-8,1	-11,5	-14,7	-17,6	-17,4
YAIMga nisbatan foizda	- 12,2%	- 14,9%	- 16,3%	- 17,1%	- 15,2%
Birlamchi va ikkilamchi daromadlar saldosi	5,1	6,6	11,8	9,8	11,7
YAIMga nisbatan foizda	7,6%	8,5%	13,1 %	9,5%	10,2 %
Moliyaviy hisob saldosi	-4,1	-6,4	-1,8	-9,4	-7,4
YAIMga nisbatan foizda	-6,2%	-8,3%	-2,0%	-9,1%	-6,5%
To'g'ridan- to'g'ri xorijiy investitsiyalar	1,7	2,3	2,7	2,1	2,8
YAIMga nisbatan foizda	2,6%	2,9%	2,9%	2,1%	2,4%
Portfel investitsiyalar(sof- oqim, mlrd doll)	1,4	2,0	0,03	1,0	3,1
YAIMga nisbatan foizda	2,1%	2,6%	0,03 %	1,0%	2,7%
Xalqaro zaxiralar qoldig'i (mlrd doll)	34,9	35,1	35,8	34,6	41,2

YAIMga nisbatan foizda	52,5 %	45,4 %	39,7 %	33,7 %	35,8 %
Sof xalqaro investitsiyaviy mavqe(mlrd doll)	20,3	17,1	19,0	12,3	13,7
YAIMga nisbatan foizda	30,5 %	22,1 %	21,0 %	12,0 %	11,9 %
Umumiy tashqi qarz qoldig'i	33,8	39,4	43,5	53,3	64,1
YAIMga nisbatan foizda	50,9 %	51,0 %	48,3 %	51,9 %	55,7 %
YAIM joriy narxlarda (mlrd doll)	66,4	77,3	90,1	102,6	115,0

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

- O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.** "To'lov balansi sharhi – 2024-yil".
– <https://www.cbu.uz>
- O'zbekiston to'lov balansi, xalqaro investitsiyaviy mavqei va tashqi qarzi yillik hisobot| 2024
- O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi.** "Tashqi savdo va investitsiyalar statistikasi – 2024-yil 1-chorak."
– <https://stat.uz>
- O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi.** "Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va prognozlar – 2024-2025 yillar."
– <https://www.mf.uz>